

INGLIZ VA RUS TILLARIGA OID ABBREVIATURALAR XUSUSIDA

Quziyeva Taxmina Faxriddinovna

Buxoro davlat universiteti 2-bosqich talabasi

E-mail: takhmina.student@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda keng qo'llanib kelinayotgan ingliz va rus tillariga oid abbreviaturalar tahlil qilingan. Vaqtni tejash maqsadida qo'llaniladigan abbreviaturalarning imlosi, ularning qanday ma'no ifodalashi yoritilib berilgan. Qisqartma so'zlarning imlosida xatolikka yo'l qo'ymaslikning qanchalik muhimligi, aks holda so'zning ma'nosini anglashda tushunmovchilik yuzaga kelishi mumkinligi ta'kidlangan. Ingliz tilidan o'zlashgan abbreviaturalardan foydalanish jarayonida imloviy xatoliklarga yo'l qo'ymaslik g'oyasi ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: akronim, initializm, axborot, til, abbreviatura, IP, IELTS, ID, IT, CV, GPA, WWW, IQ, standart qisqartma, nostandart qisqartma.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются аббревиатуры английского и русского языков и широко используемые на сегодняшний день. Объясняется написание сокращений, используемых в целях экономии времени, и их значения. Подчеркнуто, как важно не допускать ошибок в написании аббревиатур, иначе может возникнуть недопонимание в понимании значения слова. Выдвигается идея об избежании орфографических ошибок в процессе использования аббревиатур, заимствованных из английского языка.

Ключевые слова: аббревиатура, инициализм, информация, язык, аббревиатура, IP, IELTS, ID, IT, CV, GPA, WWW, IQ, стандартная аббревиатура, нестандартная аббревиатура.

ABSTRACT

This article analyzes abbreviations of English and Russian which is widely used today. In order to save time, the spelling of the abbreviations used and their meanings are explained. It was emphasized how important it is not to make mistakes in the writing of abbreviations, otherwise there may be a misunderstanding in understanding the meaning of words. In the process of using abbreviations adopted from the English language, the idea of not making spelling mistakes has been put forward.

Keywords: abbreviation, initialism, information, language, abbreviation, IP, IELTS, ID, IT, CV, GPA, WWW, IQ, standard abbreviation, non-standard abbreviation.

Kirish. Har bir til nafaqat aloqa vositasi, balki dunyoni bilish va inson faoliyatini tartibga solishni shakllantirish vositasi hamdir. Og‘zaki muloqot jarayonida bunday funksiyalar odatda birlashtiriladi. Shuning uchun ular har doim ko‘p funksiyali hisoblanadi va turli xil ta‘riflar beriladi. Tillarning hozirgi holati bevosita globallashtirish jarayonlari bilan tavsiflanadi. Bugungi kunda obyektlar, tushunchalar, leksik qatlam nomlarining alohida turlari paydo bo‘lishi keskin ortgan. So‘z boyligi birinchi navbatda so‘z yasash jarayonlari hisobiga doimiy ravishda o‘zib boradi va to‘ldiriladi. Bu esa nutq iqtisodiyotiga qo‘yiladigan talablar natijasida abbreviaturalarning katta qatlami paydo bo‘lishiga sabab bo‘lgan. Qisqartma so‘zlar qanday so‘zlar? Ular qanday hosil bo‘ladi? Qo‘shma so‘zlar- bular ham murakkab (ya‘ni bir nechta o‘zakdan iborat) va qisqartirilgan (chunki bu o‘zaklar kesilgan shaklda qo‘llangan) so‘zlardir. Shunday qilib, qo‘shma so‘zlar (yoki qisqartmalar) qisqartirilgan o‘zaklarni qo‘shish orqali tuzilgan so‘zlardir [1].

"Qisqartma", "qisqartirilgan so‘z", "qisqartma" tushunchasi ostida, "qisqartma leksema" ko‘pincha "leksik qisqartma" deb tushuniladi - so‘z yoki turg‘un so‘z birikmasining qisqartmasi bilan hosil bo‘lgan, lug‘at tarkibining elementi sifatida alohida leksema xususiyatlariga ega bo‘lgan ot turkumiga oid so‘z [2]. Shunday qilib, qisqartma yangi so‘zlarni shakllantirish usuli sifatida terminologiyaga, xususan, normal so‘zlarning terminologik tizimiga qat‘iy kiritiladi. Yangi voqelik va tushunchalarning paydo bo‘lishi sezilarli darajada noma‘lumlarining paydo bo‘lishiga olib keldi. Ushbu turdagi so‘zlarning me‘yoriy va grammatik xususiyatlari, ularni yaratish jarayonida uyg‘un leksik birliklar hosil qilish tendentsiyasi paydo bo‘lishiga olib keladi.

Qisqartma so‘zi rus tiliga italyan tilidan "abbreviatura" (abbreviatura, lotincha brevis "qisqa") deb tarjima qilingan bo‘lib, 18-asrdan 20-asr boshlarigacha bu so‘z o‘zining asl, etimologik ma‘nosida ishlatilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Qisqartma so‘zlar XX asrda Yevropa tillarida vujudga kelgan bo‘lib, so‘ng ko‘plab tillarda ularning yasash andozalari yuzaga kela boshlagan. Rus tilida birinchi qo‘shma so‘zlar 19-asrning 90-yillari oxirida paydo bo‘lgan. Ayniqsa, so‘nggi o‘n yillikda qisqartmalar soni va zamonaviy yevropa tillarida ulardan foydalanish chastotasi nihoyatda oshgan, qisqartmalar so‘z shakllanishining yetakchi usullaridan biriga aylanmoqda. Turli tillarda tuzilgan qisqartmalarining yaratish xususiyatlariga qiziqish, ma‘nosini anglash va ulardan foydalanishning o‘ziga xos xususiyatlari bilish bugungi davr uchun juda muhim sanaladi. Zichlik va bu jarayonning murakkabligi muammoning dolzarbligini belgilaydi, qisqartmalarni sinchkovlik bilan o‘rganishga murojaat qilish zaruratini yuzaga keltiradi. O. G. Kosareva: "Qisqartma kommunikativ birliklarning moddiy qobig‘ini kamaytiradi va shu bilan axborot oqimi tezligini oshiradi" deb ta‘kidlaydi.

Jahon tilshunosligida ham, o'zbek tilida ham qisqartmalar bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Jumladan, D. I. Alekseev (Belorussiya, 1958), S.B.Berlizon (Moskva, 1963), R.I.Mogilevskiy (Tbilisi, 1966), V.V.Borisov (Moskva, 1972), Z. A. Aliqulov (Toshkent, 1976), D. I. Alekseev (Saratov), 1979), M.M.Adilov (Boku, 1984), L. V. Vasilchenko (Olma-Ota, 1986), Kennon Garland (London, 1989), A. A. Bezrukova (Moskva, 1999), P.Shadiko (Varshava, 2000), O. G. Kosareva (Tver, 2003), J. Algeo (Kolumbiya, 2004), E. P. Voloshin (Moskva, 2005), I. V. Varfolomeva (Moskva, 2006), Z. I. Sanaqulov (Toshkent, 2020) tilshunoslikning aynan shu sohasi bo'yicha ilmiy faoliyat yuritishgan.

Bugun kun sayin yangi texnika-texnologiyalar, atamalar, qisqartmalar paydo bo'layotganligi aynan abbreviaturalar yo'nalishining hali ochilmagan qirralari, o'rganilmagan jihatlari ko'pligidan dalolat beradi. Jamiyat nutqida tez-tez qo'llaniladigan va chet tillaridan o'zlashtiriladigan qisqartmalarni doimiy tarzda o'rganib borib, ilmiy tadqiqotlar olib borish tilshunoslik sohasi taraqqiyoti uchun juda muhim. Shu sababli ushbu maqolada ingliz tilidan o'zlashgan qisqartma so'zlar imlosi xususida tahlil olib borilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. So'zlarni qisqartirishning shunday usullari mavjud: abbreviatura, grafik qisqartma va so'zni qisqartirish. Qisqartirish - ikki yoki undan ortiq so'zning qo'shilishi va ularning keyingi qisqarishidir. Grafik qisqartma so'zlarni qisqacha yozish usulidir. U yozish uchun sarflanishi kerak bo'lgan vaqtni va varaqdagi joyni tejash uchun ishlatiladi [3]. Grafik qisqartma bilan so'zdan harflar yoki bo'g'inlar chiqarib tashlanadi (tushib ketish nuqta, tire yoki chiziq bilan ko'rsatilgan). So'z qisqacha yoziladi, lekin to'liq talaffuz qilinadi: kg – kilogramm. So'zni qisqartirish - asl so'zning oxirgi qismini tashlab, yangi so'z hosil qilish. Qisqargan so'zlar ko'pincha so'zlashuv nutqida qo'llaniladi.

So'nggi paytlarda qisqartma so'zlardan foydalanish chastotasi jadal oshib bormoqda. Xususan, internet sahifalari, komputer tarmoqlari, hatto jamiyatdagi suhbatlar davomida ham ko'plab abbreviaturalarga guvoh bo'lishimiz mumkin.

Ma'lumot o'rnida ta'kidlash joizki, abbreviaturalar talaffuzidagi farqlarga ko'ra akronim va initializm kabi turlarga bo'lib o'rganiladi. Akronim har bir so'zining birinchi harflarining birikmasidan tashkil topadi, bosh harflar bilan yoziladi va bitta so'z sifatida talaffuz qilinadi. Misol uchun: PIN. Initializmlar ham bir qator boshlang'ich harflar, lekin uning har bir harfi alohida talaffuz qilinadi: DNK.

Ilmiy yozuvda ishlatiladigan qisqartmalarning ham ikki turi mavjud. Bularga standart qisqartmalar va nostandart qisqartmalar kiradi[4]. Xo'sh, ular bir-biridan qanday farq qiladi? O'lchov birliklari (gr – gramm, m – metr, sm – soniya va hokazo) yoki kimyoviy elementlarning qisqa shakllari (Na- natriy, Ca – kaliy va boshqalar) standart qisqartmalar hisoblanadi. Ularning ma'nosi qisqartma so'z imlosidan keyin

izohlanishi shart emas. Chunki ushbu qisqartmalar jamiyat orasida keng qabul qilingan va barcha uchun tushunarli. Nostandart qisqartmalar esa o'quvchi yoki tinglovchiga notanish va yangilik bo'yog'iga boy bo'ladi. Og'zaki yoki yozma tarzda aynan nostandart qisqartmalardan foydalanganda ularga izoh berib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Qisqartmalar imlosi bo'yicha kuzatishlarim shuni ko'rsatadiki, asosan, standart qisqartmalarni qo'llash nostandart qisqartmalarga qaraganda ancha keng tarqalgan. Negaki, standart qisqartmaning imlosi ham, ma'nosi ham, talaffuzi ham barcha uchun aniq va tushunarli bo'lib ulgurgan. Nostandart qisqartmalar esa qo'llanilish darajasiga qarab standart qisqartmalarga o'tib qolishi mumkin. Misol uchun, axborot texnologiyalari sohasiga tegishli bo'lgan IT [5] – abbreviaturasi ilk marotaba qo'llanganda nostandart qisqartma edi. Jamiyatdagi insonlar uning nafaqat qanday ma'no bildirishini, balki qanday talaffuz qilish lozimligi, imlosi haqida ham aniq ma'lumotga ega emas edilar. Bugungi kunda esa IT so'zi ko'pchilik uchun standart qisqartmaga aylanib ulgurgan.

Tahlil va natijalar. Qisqartma so'zlarni yozish va bo'g'inga ko'chirish imlosi qanday bo'ladi?

Yozish va bo'g'inga ko'chirish imlosi	Rus tilida	O'zbek tilida	Ingliz tilida
Qisqartma so'zlarning barcha turlari va ularga qo'shiladigan qo'shimchalar qo'shib yoziladi	+	+	+
Tarkibli nomlarning bosh harfidan iborat qisqartmalar bosh harf bilan yoziladi	+	+	+
Qisqartma tarkibidagi bo'g'inga teng bo'lgan qismlarning birinchi harfi bosh harf bilan yoziladi	-	-	+
Bosh harflardan bo'g'inga teng qism va bosh harfdan iborat qismlardan, xonali raqamlar satrdan satrga bo'lib ko'chirilmaydi:	+	+	+
Initsiallar, qisqartmalar taxallus yoki familiyalardan ajratib ko'chirilmaydi	-	-	-

O'zbek tilida v.b (va boshqalar), sh.k (shu kabi) singari qisqartmalar oldingi so'zdan ajratib ko'chirilmaydi. Qisqartma otlar. Nutqda, ixchamlikka erishish maqsadida ba'zi otlar qisqartirilib qo'llaniladi [6]. Masalan, BMT, O'zFA, O'zMU kabi.

Shakllanish usuliga ko'ra qisqartmalarning quyidagi turlari mavjud:

Shakllanish usuli	Rus tilida	O'zbek tilida	Ingliz tilida
har bir so'zning bosh harflaridan hosil bo'ladi	ЕГЭ – Единый государственный экзамен; РЖД – Российские железные дороги; ОСАГО – обязательное страхование автогражданской ответственности.	ВМТ- Birlashgan millatlar tashkiloti, ОАК- oliy attestatsiya kommissiyasi	NBU — National bank of Uzbekistan
so'zlarning bosh bo'laklari birikmasidan hosil bo'lgan	главком, Минздрав;	davbank, pedinstitut	Wi-Fi — wireless fidelity
Aralash, so'zlarning bosh qismlari va bosh harflaridan iborat	собес, КамАЗ, ГЛОНАСС;	O'zMU	PINCODE
so'zning bosh qismining butun so'z bilan birikmasidan iborat	оргтехника, Сбербанк, Роспечать; завкафедрой, комвзвода, управделами, Минобрнауки	Uztransgaz	Unipage

Takliflar. Kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan abbreviaturalar salmog'i ancha keng. Lekin til foydalanuvchilarining aksariyati ushbu qisqartmalarning asli qaysi so'zdan kelib chiqqanligini anglash yoki yozishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Quyida esa ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan hamda keng qo'llanilib kelinayotgan ba'zi abbreviaturalar imlosi, to'liq shakli va ma'nolari bilan tanishishimiz mumkin.

Ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan abbreviaturalar:

- **WWW** abbreviaturasi "The world wide web" so'zining qisqarishidan paydo bo'lgan bo'lib, "butunjahon o'rgimchak to'ri" degan ma'noni anglatadi. Bu qisqartmani ilk bor tadqiqotchi Tim Berners qo'llagan. Ushbu abbreviatura bugungi kunda butun internet bo'ylab hujjatlar va boshqa veb-saydlarga kirishga imkon beradigan axborot tizimi hisoblanadi[7]. Deyarli barcha internet foydaluvchilari bu qisqartma so'zdan unumli foydalanishadi.

- **IP** abbreviaturasi "internet protocol" so'zining qisqarishidan paydo bo'lgan bo'lib, ma'noni anglatadi.

- **ID** abbreviaturasi bu inglizcha "identifier" so'zining qisqargan shakli bo'lib, "identifikator" deb tarjima qilinadi. Har safar biror joyda ro'yxatdan o'tayotganingizda sizga identifikator, ya'ni qandaydir nom yoki raqam beriladi. Har bir alohida tizimning

ichida esa sizning identifikatoringiz noyob, takrorlanmas, unikal bo‘ladi. Hatto bugungi kunda biometrik passportlar o‘rnini ham ID [8] kartalar egallamoqda.

- **QR-kod** abbreviaturasi “quick response code” so‘zining qisqarishidan hosil bo‘lgan, u tezkor aniqlanadigan kod hisoblanadi. Ushbu kod obyekt haqidagi ma’lumotni o‘zida mujassam etadi. QR-kod oq rang ustida kvadrat setkasida joylashtirilgan qora kvadratlardan iborat bo‘lib, smartfon kamerasi kabi tasvirni qayta ishlaydigan moslamalar yordamida o‘qish mumkin.

- **IQ** abbreviaturasi “intelligence quotient” so‘zining qisqarishidan hosil bo‘lgan bo‘lib, shaxsning aql-zakovat darajasini miqdoriy baholash jarayonidir. Bu maxsus testlar yordamida aniqlanadi. IQ testlar asosan mantiqiy savollardan iborat bo‘ladi.

- **GPA** abbreviaturasi “grade point average” so‘zining qisqargan shakli bo‘lib, o‘rtacha baholarni hisoblash tizimidir. Bu orqali o‘quvchi yoki talabalar olgan baholaridan kelib chiqqan holda, o‘zlashtirishning o‘rta qiymatini aniqlashlari mumkin. Ayniqsa xalqaro universitetlarga hujjat topshirishda GPA juda muhim sanaladi.

- **CV** abbreviaturasi “curriculum vitae” so‘zining qisqarishidan hosil bo‘lgan bo‘lib, bu hayotda qilingan ishlarning qog‘ozga tartib bilan yozilgan ko‘rinishidir. Bugun ishga kirish yoki grant dasturlarda qatnashish uchun CV juda muhim ahamiyatga ega.

- **Wi-fi** abbreviaturasi “wireless fidelity” so‘zining qisqargan shakli bo‘lib, “simsiz aniqlik” degan ma’noni anglatadi. Wi-fi simsiz aloqa o‘rnatuvchi texnologiyalar orqali lokal tarmoq yaratish va global tarmoqqa kirish imkoniyatini beradi. Bugungi rivojlangan internet asrida wi-fi qurilmalar ko‘plab xonadonlarda mavjud va bu abbreviatura standart abbreviaturaga aylanib ulgurgan.

- **IT** abbreviaturasi “information technology” so‘zining qisqarishidan hosil bo‘lgan bo‘lib, “axborot texnologiyasi” degan ma’noni anglatadi. Axborot texnologiyasi - axborotni hosil qilish, uni yig‘ish, tarqatish, saqlash, qayta ishlash, himoyalash kabi vazifalarni bajaruvchi hisoblash texnikasidir. Hozirgi kunda hisoblash texnikasi vazifasini kompyuter bajarmoqda, shunday ekan IT so‘zi ishlatilganda asosan kompyuter texnologiyasi tushuniladi.

- **IELTS** abbreviaturasi “International English Language Testing System” [9] so‘zining qisqargan shakli bo‘lib, “ xalqaro ingliz tili test tizimi” deb tarjima qilinadi. IELTS ona tilisi ingliz tili bo‘lmagan insonlarning bu tilni qanchalik chuqur bilishlarini aniqlashga yordam beradi. Bu abbreviatura so‘nggi yillarda o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar nutqida ancha keng qo‘llanib kelinmoqda.

Til hodisalarini tahlil qilishda antropotsentrik yondashuv "markaziy obyekt" deb taklif qiladi [10]. Umumiy kognitiv fan tadqiqotlari va kognitiv lingvistikadan biri sifatida asosiy sohalar inson deb hisoblangan shaxs manbaidir. Assimilyatsiya va qayta

ishlash - birinchi navbatda - og'zaki ma'lumotlarni hisobga olgan holda sabab bo'ladigan ichki holatlar inson xatti-harakati qaratilgan bo'ladi.

Qisqartmalar ikki so'zning qisqarishi yoki qisqarishi va ularni bitta so'z bilan birlashtirish orqali tugatishni o'z ichiga oladi. Qo'shma so'zlar modeliga ko'ra: qo'shma so'zlar yoki portmanto so'zlar (ikki o'zakning kelishish natijasida hosil bo'lgan duragay so'z), bir so'zning bosh qismini ikkinchi so'zning oxirgi qismiga bog'lash orqali ikki so'zdan yangi qo'shma atamalar hosil bo'ladi[11]: transiver – transceiver (uzatuvchi + qabul qiluvchi) , informatika - informatika (axborot + elektronika). Ilmiy va texnik matnlarda qisqartmalarning ikki turi qo'llaniladi:

1. Matn (mualliflik), u faqat berilgan matn doirasida ishlaydi; matn (muallif) qisqartmalari matnda izohlanadi yoki ushbu matn uchun qisqartmalarning alohida ro'yxati sifatida taqdim etiladi.

2. Rasmiy ma'lumotnomalarda qayd etilgan va tilning leksik tizimiga kiruvchi umumiy.

Uzoq bir so'zli va ko'p so'zli atamalarning qisqartirilgan holda qo'llanilishi talaffuz, o'qish va idrok qilish uchun qulay qisqartmalarni yaratishga olib keladigan tendentsiya natijasidir.

Hozirgi vaqtda qisqartmalarni rus tiliga tarjima qilishda uchta asosiy tendentsiya mavjud:

- * transliteratsiya;
- * qisqartmani asl shaklida olish (chet tilida);
ruscha atamalardan adekvat qisqartma yaratish.

Qisqartmani tarjima qilishda, agar u boshqa alifbo tizimi orqali qayta yozilsa, transliteratsiya qo'llaniladi [12], masalan: ingliz. DTIC - konv. "dakarbazin" rus DTIC "dakarbazin" (antineoplastik dori) ga to'g'ri keladi; Ingliz PPD - "tozalangan oqsil hosilasi". rus PPD ga to'g'ri keladi - oqsildan tozalangan tuberkulin. Initializmning tarkibiy qismlari rus tilida shifrlanmagan - tashqi qobiq va qisqartmaning ma'nosi bir butun sifatida olingan: ingliz. LH-RF - "luteinlashtiruvchi gormon - ozod qiluvchi omil" ruscha LH-RF - "gipofiz bezining lyuteinlashtiruvchi gormoni" ga mos keladi. Bu "h" (gormon) harfini "g" (gormon) harfi bilan mantiqiy almashtirish bilan chet el imlosiga maksimal yaqinlik mavjud bo'lgan chegaraviy holat.

Qisqartmalarni rus tiliga tarjima qilishning ikkinchi tendentsiyasi ularning asl shaklida qarz olishdir, masalan: ingliz. CCNU - "xloroetilsikloheksil-nitrozokarbamid" (lomustin uchun kod belgisi) rus tilida CCNU - "lomustin" (antineoplastik dori) ga mos keladi; Ingliz LEC - "lupusery the matosuscell" ruscha LE-hujayra - "lupus cell" ga mos keladi. Ushbu misolni chegara deb hisoblash mumkin, chunki qisqartmaning bir qismi asl shaklida saqlanib qolgan, bir qismi tarjima qilingan. Quyidagi misol haqida ham xuddi shunday deyish mumkin, yagona farq shundaki,

qisqartmaning boshlang'ich qismi tarjima qilingan: inglizcha. LP-X - "lipoprotein X" ruscha "lipoprotein X" - "anormal lipoprotein" ga to'g'ri keladi.

Qisqartmalarni rus tiliga tarjima qilishning uchinchi tendentsiyasi ruscha ekvivalent atamalardan qisqartma yaratishdir, masalan: ingliz tili. AA - "Anonim spirtli ichimliklar" rus OAA - "Anonim alkogollar jamiyati" ga to'g'ri keladi; Ingliz A / B - "kislota-asos nisbati" rus KOS - "kislota-asos holati" ga to'g'ri keladi; Ingliz HDL - "yuqori zichlikdagi lipoproteinlar" ruscha HDL - "yuqori zichlikdagi lipoproteinlar" ga to'g'ri keladi.

Tarjima usulini tanlashda rus tilida talaffuz va yozishning qulayligi, ushbu qisqartmani boshqa tillarga tarjima qilish an'analari (masalan, u hamma joyda universal imloga ega bo'lsa) kabi omillarni hisobga olish kerak. Yevropa tillari) va boshqalar. Har bir yondashuvning ma'lum afzalliklari va kamchiliklari bor, shuning uchun har bir holatda eng mosini tanlashga arziydi.

Har qanday tildagi qisqartmalar tizimi uning umumiy leksiko-semantik tizimining ajralmas qismidir va shuning uchun turli tillardagi qisqartmalar tizimi o'xshash emas [13]. Muayyan qisqartma guruhlarini qo'llash chastotasi juda katta farq qiladi, xususan, ingliz tilida, masalan. (exampli gratia), rus tilida esa shunga o'xshash holatlarda "masalan" dan foydalanish afzalroqdir. Bundan ko'rinib turibdiki, har bir holatda rus tilidagi xorijiy qisqartmalarni qisqartma sifatida ham o'tkazishga harakat qilmaslik kerak.

Qisqartmalar mavjud, ularning tarjimasi qiyinchilik tug'dirmaydi, chunki ularning ekvivalentlari rus va ingliz tillarida bir xil darajada keng tarqalgan, masalan, QQS (qo'shilgan qiymat solig'i) - QQS yoki mulkchilik shakllarini bildiruvchi qisqartmalar.

Qiyinchiliklar ko'p sonli qisqartmalarning omonim bo'lishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ko'pincha bir xil harflar birikmasi ikki xil usulda shifrlanishi mumkin. Masalan, CAT qisqartmasi quyidagi ma'nolarga ega:

- 1) kompyuter yordamida savdo (tovarlar bilan kompyuter savdosi);
- 2) tuzatuvchi guruh (o'zgartirishlar kirituvchi guruh);
- 3) kapital sotib olish uchun soliq (kapitalni sotib olish uchun soliq);
- 4) mijoz tomonidan faollashtirilgan terminal (mijoz tomonidan faollashtirilgan terminal).

Ba'zida kontekstga qarab to'g'ri tarjimani tanlash oson, lekin turli sohalardagi bu ma'nolarga qo'shimcha ravishda, SATda kompyuter fanlaridan yana bir nechta mavjud. Ular orasida: kompyuter yordamida test (avtomatlashtirilgan test), kompyuter tomografiyasi (kompyuterli tomografiya), kompyuter yordamida o'qitish (avtomatlashtirilgan o'qitish) va kompyuter yordamida tarjima qilish

(avtomatlashtirilgan tarjima). Shubhasiz, kontekst har doim ham to'g'ri variantni tanlashga yordam bermaydi.

Qisqartmalarni tarjima qilishning to'rtta asosiy usuli mavjud [14]:

1. Rus tilidan tegishli qisqartma tarjimasini. Bu kompyuter (PC), MDH (MDH) yoki NUJ (NUJ) kabi dekodlashsiz auditoriya tomonidan tushuniladigan taniqli umumiy atamalarni tarjima qiladi.

2. Qisqartmaning to'liq ko'rinishida tavsifiy tarjimasini. Ushbu usul rus tilida qisqartma degan tushunchaga mos kelmaydigan hollarda qo'llaniladi, ya'ni kontseptsiya faqat boshqa mamlakatga xosdir. Masalan, PhD (falsafa doktori), biz uni DF deb tarjima qilmaymiz, faqat "Falsafa doktori" deb tarjima qilamiz yoki B&B (non-nonushta) - mehmonxona xizmatlari, jumladan yotoqxon va nonushta.

3. Xalqaro qisqartmalar ko'pincha tarjimasiz qoladi. Ayniqsa, kompyuter sohasida bunday misollar juda ko'p: HTML, CDROM, DVD.

4. NATO (Shimoliy Atlantika Shartnomasi Tashkiloti) - NATO, UNESCO (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, Fan va Madaniyat Tashkiloti) - UNESCO, NASA (Milliy Aeronavtika va Koinot Ma'muriyati) - NASA kabi siyosiy tashkilotlar va boshqa jamiyatlarning nomlari ko'pincha transliteratsiya qilinadi.

Tuzilishi bo'yicha ilmiy va texnik qisqartmalarni quyidagilarga bo'lish mumkin:

Harflar - B (o'tkazish qobiliyati - tarmoqli kengligi); E (elektr maydon kuchi - elektr maydon kuchi); PP (periferik protsessor - periferik protsessor); DOS/VS (diskopatsiya qiluvchi tizim/virtual saqlash); NU - virtual xotirani amalga oshiradigan diskdagi operatsion tizim; Dwg (chizma chizish, chizish); tmtr (tr, transmitter) - uzatuvchi.

Syllabic - magamp (magnit kuchaytirgich - magnit kuchaytirgich), magtape (magnit lenta - magnit lenta), oldindan kuchaytirgich (preamplifier - preamplifier).

Kesilgan so'zlar - rect (rektifikator - kuchaytirgich), ilova (apparat - qurilma, qurilma), aut (avtomatik - avtomatik), man (qo'lda, qo'lda - qo'lda, qo'lda).

Harf (bo'g'in) + so'z - kompole (commutatin gpole - yordamchi yoki qo'shimcha qutb), NC dasturlash tili - raqamli boshqaruv tizimlari uchun dasturlash tili).

Harflar va bo'g'inlar (bo'g'inlar va harflar): Abs E (mutlaq xato - mutlaq xato), Bur (of) Stds (standartlar byurosi - standartlar byurosi), cirbkr (o'chirgich - kalit). Alfaniymerik: A1 (A one) - birinchi darajali, shaxsiy kompyuter (mikrodasturlashtiriladigan kompyuter - mikrodastur boshqaruviga ega kompyuter). Ingliz tilida har qanday atamani qisqartirish tendentsiyasi mavjud.

Xulosa. Dunyo globallasuvi ta'sirida tillarga o'zlashgan so'zlar faol kirib kelishi davom etmoqda. Qisqartmalar har bir dunyo tilida nominativ birliklarni shakllantirishning eng keng tarqalgan ustuvor yo'nalishlaridan biriga ham aylanmoqda. O'z navbatida, so'z yasashida yangidan yangi abbreviaturalar hosil

bo'lmoqda. Bu esa, mavzu tadqiqi hamon dolzarbligini asoslamoqda. Qisqartmalarni qo'llashda birgina imloviy xatoga yo'l qo'yish so'zning ma'nosini butkul o'zgartirib yuborishi mumkin. Shunday ekan, bugungi rivojlangan davrda nafaqat o'zbek tilidagi, balki chet tillaridan o'zlashgan abbreviaturalarni qo'llashda ham imlo va talaffuz jihatdan xatolarga yo'l qo'yimaslik maqsadga muvofiqdir. Abbreviaturalarni ishlatishdan oldin uning qaysi so'z qisqarishi natijasida hosil bo'lganligi va atash ma'nosini bilish so'zlovchining chuqur bilimiga ega ekanligidan dalolat beradi. Qisqartmalardan to'g'ri va o'rinli foydalanish esa tilshunoslik sohasi taraqqiyotida o'ta muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Asqarova M., Qosimova K., Jamolxonov H. *O'zbek tili*. – Toshkent: O'qituvchi, 1989. – B.89
2. Hojiyev A. *Lingvistik terminlarning izohli lug'ati*. – Toshkent: 1985. – B.166
3. Husanov N. *O'zbek tilining sohada qo'llanishi* –Toshkent: 2020- B.35
4. Алексеев Д.И. *Аббревиатуры как новый тип слов //Развитие словообразования современного русского языка*. -М.: Наука, 1966. -С. 47-61.
5. Ицкович В.А. *Современные аббревиатуры //Русская речь*, 1971, №2. -С. 52-60.
6. Косарева О. Г. *Аббревиация в языке современной прессы: На материале французского, английского и русского языков: Автореферат*. – Тверь, 2003. – С. 13.
7. Курило Н.А. *Сокращения в современном английском языке: функциональный аспект: Автореферат*. – Минск, 2005. – С.8.
8. Лойфман Н.Я. *Аббревиатуры*. Оренбург, 1960.
9. Могилевский Р.И. *Является ли аббревиатура новым словом, а аббревиация словообразованием? //Проблемы структуры слова и предложения*. Пермь, 1974. - С. 28 - 39.
10. Никишина С. А. *Аббревиатуры: генезис, словообразовательный статус, морфемная структура, тематические группы, употребление и прогнозы // Вестник Нижневартского государственного гуманитарного университета*. 2011. № 4. С. 37—47.
11. Brown K., Miller J. *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. – United Kingdom: Cambridge University Press, 2013. – 494 pp.
12. Bussmann H. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics [translated and edited by Gregory Trauth and Kerstin Kazzazi]*. – London: Taylor & Francis, 2006. – p.1.
13. www.academia.edu
14. www.uniliblary.uz